

Emîr Timur'un Meclisinde Mara Despina: Bir Rivayetin Tarihî Gelişimi *Mara Despina among Emîr Timur's Retinue: Historical Development of a Story*

Tarkan SUÇIKAR*

Özet

İsmi kaynaklarda Olivera, Mileva ve Despina olarak farklı şekillerde geçen Mara, I. Murad'ın Kosova Savaşı'nda yenilgiye uğrattığı Sırp Kralı Lazar'ın kızıdır. Mara aynı zamanda Bayezid'in en sevdiği eşi olarak bilinir. Mara, Çandarlı Ali Paşa ile birlikte Osmanlı kaynakları tarafından Bayezid döneminde ortaya çıkan birçok olumsuzluğun müsebbibi olarak gösterilir. Kimi kaynaklarda yer alan bir rivayete göre ise Emîr Timur, Mara'yı Ankara Muharebesi'nden sonra esir etti ve içkili bir eğlencede alçaltıcı biçimde şarap sunmaya zorladı. Bu rivayet yerli ve yabancı birçok araştırmada ve popüler yayında yer almaktadır. İlgili rivayetin çıkış noktası ile kaynaklar arasında yapılan aktarımlar sonucu vardığı en uç nokta karşılaştırıldığında olayın olumsuz anlamda büyük bir biçim değişimine uğradığı görülmektedir. Rivayetin olumsuz Emîr Timur algısını besleyen bir yönü de bulunmaktadır. Bu çalışmada kaynaklara dayanılarak Emîr Timur'un Ankara Muharebesi'nde ve sonrasında eline düşen önemli bazı kişilere karşı sergilediği tutum incelenmiş ve ilgili rivayetin gerçekliği sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Emîr Timur, Bayezid, Mara Despina, iştret meclisi, harem.*

Abstract

Mara, whose name is different such as Olivera, Mileva and Despina in historical sources, is the daughter of Serbian King Lazar, who was defeated by Murad I in the Kosovo war. Mara is also known as Bayezid's favorite wife. Mara, along with Çandarlı Ali Pasha, are shown as the reason for the many negativities that have arisen during the period of Bayezid by the Ottoman sources. According to a rumour in some sources, Tamerlane had enslaved Mara after the Battle of Ankara and Tamerlane forced Mara to serve wine by a humiliating way in a binge, i.e. drinking party. When the starting point of the related rumour and the peak point as a result of transmission between related sources are compared, it seems that the event undergoes a huge negative changing. The rumour also has a direction that feeds on negative Tamerlane perception. In this study, based on

*MEB Küçükkoy Anadolu İmam Hatip Lisesi, Müdür Yardımcısı, Tarih Öğretmeni, tarkanbeyza-de@hotmail.com.

the sources, the attitude of Tamerlane against the important people who captured in the aftermath of the Ankara Battle was examined and the truth of the related rumour was questioned.

Keywords: *Tamerlane, Bayezid, Mara Despina, binge, harem (seraglio).*

“...Meğer Emir Timur, Yıldırım Sultan’ın hanımını soyundurup zafer şöleninde zorla sakilik ettirmiş, elinden içki içmişmiş” (Pala 2012: 214).

Emîr Timur hakkında bilgi veren kaynaklar galip tarafı temsil eden Timurlu ve mağlup tarafı temsil eden Osmanlı ve Arap kaynakları olarak ikiye ayrılmış görünmektedirler. Mağlupların anlatımında Emîr Timur algısının olumsuz olması doğalken çatışmanın doğrudan tarafı olmayan üstelik bu çatışmadan azami ölçüde fayda sağlayan Doğu Roma, Rus ve Avrupa kaynak yazarlarının da Emîr Timur algılarının olumsuz olması ilginçtir. Onların Emîr Timur hakkında geliştirdikleri bu olumsuz algıları, dini taassuptan kaynaklanmış görünmektedir. İbni Arabşah’dan başlamak üzere Osmanlı kaynaklarına sirayet ederek gelişen Emîr Timur’un içkili bir mecliste Mara Despina’ya şarap sundurduğuna dair rivayet Doğu Roma ve Avrupa kaynaklarına geçerken çeşitli anlatılarla zenginleştirilmiş ve asılsız bazı uydurmalarla okuyucu için daha ilginç hale getirilmeye çalışılmış görünmektedir. Tarihçi için ayıklanması mümkün olan bu bilgiler çeşitli okuyucu kesimleri için birer gerçeğe dönüşebilmektedir. Öyle anlaşılıyor ki bu kesime bir kısım entelektüel de dâhildir.

Sırp Kralı I. Lazar’ın kızı olup ismi çeşitli kaynaklarda Marya veya Mileva şeklinde de geçen Mara, Kosova muharebesinden sonra Osmanlılarla Sırlar arasında yapılan anlaşmayı müteakiben taraflar arasında iyi ilişkiler tesis etmek üzere Bayezid’e eş olarak verilmiştir. Bu tarihten sonra Sırlar Osmanlıların Balkanlardaki en güçlü tâbisi hâline gelirken¹ Mara da Bayezid’in haremının en gözde kadını hâline gelmiştir. Osmanlı tarihçilerinin Bayezid’in içki, zevk ve eğlence hayatına düşmesinde ve bir dönem devlet işlerini dahi ihmal etmesinde Mara’ya özel bir yer ayırmaları (Müneccîmbaşı 1995: 133; Hoca Sadeddin 1279: 137-138; İbn Kemal 2000: 315-319; Âşıkpaşazâde 1949: 138; Neşri 2008: 151; Anonim 1992: 31; Salih Çelebi 2013: 116) gerçeikle ilgisinden çok Bayezid ile Mara’nın ilişkilerindeki yakınlığı tasvir etmektedir. Öte yandan Bayezid’in Mara ile evliliği ile onun kayınbiraderleri sıfatını kazanan Sırp Kralı Stefan ve kardeşi Vuk Lazareviç’in kız kardeşleriyle muntazam temas kurarak evlilikten

¹ Yıldırım ile Sırp Prensi Lazareviç arasında baba-oğul hukuku olduğuna dair bk. Kosteneçki 2009: 56, 53; Sırların Ankara Savaşında Osmanlı tarafında sadakatle savaşmalarına dair bk. Âşıkpaşazâde 1949: 144; Anonim 1992: 43; Neşri 2008: 160; Kosteneçki 2009: 61.

menfaat temin etmeye çalıştıkları (Âşıkpaşazâde 1949: 138; Bir Yeniçerinin Hatıratı 2003: 34), padişah üzerinde nüfuz kazandıkları ve Osmanlı sarayına ecnebi etkisinin girmesine etki ettikleri iddiaları da yine bununla ilgili olsa gerktir (Danişmend 1971: 87-88).

Mara'nın hayatının bundan sonraki kısmı da eşi Bayezid'den ayrı olmadı. Nitekim, Ankara Muharebesi'ni takiben o da Emîr Timur'a esir düşmüştü. Bu sırada Emîr Timur'un izniyle Osmanlı Sultanı'nın yanında kalmaya devam eden Mara, Bayezid'in ölümünden sonra kardeşi Stefan Lazareviç'in Emîr Timur'a elçi göndermesine kadar Emîr Timur'un yanında ikamete devam etti. Bundan sonra Mara'nın 1444'e kadar hayatta kaldığı bilinmektedir.² İlgili çekici bir hayat yaşayan ve bugün bile Sırp milli kültürünün önemli figürlerinden birisi olmaya devam eden Mara'nın Osmanlı tarihindeki özel durumu, Ankara Muharebesi'ni müteakip Emîr Timur'un yanında yaşadıklarıyla ilgilidir.

Mara'nın Emîr Timur'un elinde esir bulunduğu sırada düzenlenen içkili bir eğlence meclisinde nasıl bir muamele gördüğüne yönelik elde bulunan bilgiler birbirinden değişik mahiyettedir. Mesela bunlardan bir kısmında Mara'nın ismi zikredilirken diğer bazılarında ise herhangi bir isim zikredilmeksizin Bayezid'in haremının tamamı için içine sokulmaktadır. Sonuncu grubun aslında Mara'yı da ifade ettiklerine şüphe olmasa da bu karmaşa, esas itibari meselenin muğlaklığına işaret etse de günümüzde yazılan bir takım tarihi romanlarda konu hiç de hak etmediği bir şekilde ele alınmış ve adeta mevzu bir düş âlemine çekilerek gerçek tahrif edilmiştir. Bir art niyet yoksa kaynakları tümünden görmek zahmetine katlanılmamasından ileri geldiği anlaşılan bu durum özellikle Osmanlı tarihine meraklı bireylerin zihninde bir yandan nefret edilesi bir Emîr Timur imajı ortaya çıkarmakta, öte yandan da Bayezid'e hiç de hak etmediği bir leke sürmektedir. Oysaki elde bulunan deliller bize yaşananların mahiyetinin düşlerden çok öte bir görünüm aldığını göstermektedir.

Yazılış tarihi olarak en eski Emîr Timur kaynağı olan Nizamüddin Şâmî'nin *Zafernâmesi*'nde yaşananlar şu şekilde aktarılır: *"Timur Kütahya da bir meclis hazırlamış ve Yıldırım Bayezid'inde mecliste hazır bulunmasını, yüreğinin bu mecliste emin ve rahat olmasını istemiştir. Kendisine bu mecliste sadece şarap sunularak, hediyelerle taltif etmiştir (Şâmî 1986: 313). Burada yazar, Mara'nın veya Bayezid'in haremının eğlenceye katıldığına yönelik bir bilgi vermemiştir. Şerafeddin Ali Yezdî ise iki ayrı eğlenceden bahsettiği halde bu eğlencelere*

² Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi 1973: 65; Keskin 2017: 288; Konstantin Kosteneçki, Despot Lazar'ın Aydın isimli bir elçiyi Timur'a tutsak olan kız kardeşini aramak için gönderdiğini belirtmesine rağmen Mara'nın akıbetine dair başka bir şey söylememektedir. (Kosteneçki 2009: 63). Kaynaklarda Mara Despina Algısı için bk. Suçkar 2015: 153-157.

Bayezid'in haremının katıldığına dair her hangi bir bilgi sunmaz. Yezdî birinci eğlenceyi şu şekilde nakleder: “[Kütahya da] Rum kayseri, oğullarıyla birlikte Sahipkırân'ın huzurunda rahat rahat oturuyorlardı. Sahipkırân, içinden birkaç gün eğlenmeyi geçirdi. Sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar Sahipkırân erguvan güneşini andıran sakilerin elinden bade içerdi. Hânende ve sâzendeler Sahipkırân'ı öven şarkılar okuyorlardı (Yezdî 2013: 395). Yezdî ikinci eğlenceyi de şu şekilde anlatmaktadır: “[Altuntaş Korusu'nda] ...orada yine eğlenceyle vakit geçirmeye başladılar... Bu sohbet sırasında Sahipkırân teselli etmek için ferahlatmak için Yıldırım Bayezid'i de getirtti” (Yezdî 2013: 398).

Dönemin diğer Timurlu kaynakları Hâfız Abrû ve Mirhond ise şarap sunma rivayetine yer vermezler (Köprülü 1943: 597).

İbni Arabşah'ın eserindeki aktarım ise çok farklı bir karakterdedir:

“Bir gün Timur sıradan bir mecliste oturup, has ve avam üzerine saadet kanatlarını yayıp, helal-haram düsturunu ortadan kaldırmış ve işret sofrasını açmıştır. Sofranın kurulduğu mekân ağzına kadar insanla dolunca, Timur, Osmanoğlu'nu alelacele huzuruna çağırtır. Osmanoğlu, eli yüreğinde zincirli olarak huzuruna geldi. Timur, onun endişelerini giderdi, korkularını bastırdı; onu itibarlı bir yere oturttu ve tatlı muamele ile kederini hafifletti. Timur, daha sonra mutluluk feleklerini (şarap kadehlerini) döndürmeye davet etti; felekler döndü; arkasından şarap güneşlerine, sakilere kadehleri maşrıktan (doğudan) dudakların mağribine doğru doluşturmalarını emretti. ...sonra, Osmanoğlu hizmet kılan sakilerin çoğunun kendi cariyeleri, bir kısmının da hatunları ve odalıkları olduğunu görmesiyle birlikte gözlerinin önü karardı. Ve bu anı yaşamaktan can çekişme acısını daha tatlı buldu” (İbni Arabşah 2012: 316-317).

İbn Arabşah'ın ifadesi, Mara'ya işaret etmeden Bayezid'in haremının eğlenceye iştiraki ile ilgili olsa da söz konusu edilen kadın aslında kuşkusuz ki Mara idi. İbni Arabşah, “Osmanoğlu'na yapılan bu işkence, onun mektuplarında hanımlardan ve onların talakı konusunda söz etmesinden dolayı idi. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi, Çağataylılarda ve Türk kabilelerinde kadınlara dil uzatmak en büyük günah olup, aile hukukuna yapılan bir saygısızlık olarak değerlendirilirdi. Ayrıca bu muamele, onun Erzincan'da Taharten'in hanımlarına yaptıklarının bir ödülüydü” (İbni Arabşah 2012: 316-317) demekle Emîr Timur'un böyle bir tutum takınmasını, Bayezid'in, Erzincan Emiri Taharten'in hanımlarına yaptıklarının bir karşılığı olarak görür. Musa Şamil Yüksel, Bayezid'in mektubunda Emîr Timur'un haremını söz konusu eden cümlelerin İbni Arabşah tara-

findan hem savaşın kaçınılmaz olduğunu hem de ileride anlatacağı bu şarap sunma hadisesine bir sebep olarak zemin hazırlamak amacıyla uydurulmuş olabileceğini ifade eder (Yüksel 2010a: 357). İbni Arabşah'ın anlattıkları kendi içinde dahi çelişkilidir. Zira müellifin anlatımına göre Emîr Timur bu mecliste Bayezid'in endişelerini giderip, korkularını bastırdıktan sonra onu itibarlı bir yere oturarak, tatlı muamele ile kederini hafifletmiştir (İbni Arabşah 2012: 316-317). Yine müellifimize göre *"Onun meclislerinde [Timur'un] genellikle edepsiz sözler konuşulmaz, kan dökme, esir alma, saldırı, talan ve birinin hanımı aleyhinde tahkir edici şeylerden söz edilmezdi. Timur, gözüpek, cesur ve kahraman kişileri itaat altına almayı sever; cesur, korkusuz ve mert yiğitleri takdir ederdi"* (İbni Arabşah 2012: 425, 426). Tüm kaynaklarda bu özellikleri ile tanıyan Bayezid'in meclisinde başkasının hanımı hakkında tahkir edici bir söze bile tahammül etmeyen Emîr Timur tarafından böyle olumsuz bir durumla karşı karşıya bırakması mantıksızdır.

Tagrıberdi'nin hadiseyi ele alış tarzı da İbni Arabşah gibi Bayezid'in haremi üzerine kuruludur. Bu nokta ortak olsa da müellif yaşananları farklı bir şekilde nakleder: *"Bir gün Timur arkadaşlarıyla içki meclisi düzenledi ve öfkeli bir şekilde Osmanoğlu'nu huzuruna getirtti. Osmanoğlu zincirli vaziyette getirildi. Sini-rinden titriyordu. Timur onu karşısına oturttu ve sohbet başladı. Sonra soh-bete ara verip esir ettiği cariyelerin elinden ona içki ikram etti, arkasından da zinda-na geri gönderdi"* (İbn Tagrıberdi 2013: 355).

İstanbul'u kuşatarak neredeyse onu düşürme noktasına kadar getiren Bayezid, Grekçe kaynakların çoğunda lanetle anılmaktadır. Bu nedenle Bizans müelliflerinin, Olivera hakkındaki dedikodulara yer vermelerinde, amansız rakip Bayezid'i aşağılama düşüncesinde etkisi olduğu açıktır (Keskin 2017: 281). Chalkokondyles de eserinde Timur'un Bayezid'i bir eğlence meclisinde huzuruna getirterek, kendisine eşinin şarap sunmasına tanıklık etmesini sağladığını ve Bayezid'in bu duruma çok sinirlendiğini kaydetmiştir (Chalcocondylae 1843: 160).³

Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'larda ise haremın geneli işaret edilmeksizin Mara söz konusu edilir. Ancak burada Mara, sadece Bayezid'a içki ikram ederken tasvir edilir:

"Meger bir gün Timür Han Yıldırım Han ile meclis kurup sohbet iderken Sultan Bayezid'ün bir kâfire avratı vardı. Vilk-oğlu kızı idi. Andan Timur Han buyurdu kim, ol avratı soh-bete getüreler. Timür Han buyurdu kim, Yıldırım Han[a] sagrak süre...". Kitâbü't-Târih-i Kühü'l-Ahbâr adlı eserinde rivayeti buna benzer şekilde payla-

³ İlgili kısmın çevirisi ve yardımcıları için Doç. Dr. Altay Tayfun Özcan'a teşekkürü borç bilirim.

şan Gelibolulu Mustafa Âli: “[Timur’un eğlence meclisine]...Pâdişâh-ı zî-şânı da’vet kıldı ve keyfiyyet-i şarâb râf i-i hicâb olub, mâ-beynlerinde külli muvâneset ü ülfet hâsıl oldı... Neşr: Bu mazmûnda gazeller okunur, mutriblerin kelâmı gûya ki, Hân Bâyezîd’e dokunurdu. Hükkâm-ı küffârdan duhter-i Lâz ki, şehriyâr-ı müşârun ileyhın mahbûbe-i tannâzi idi, meclise getürdiler. Moğol-i Gûl âyini üzre Hidiv nâm-dârının kadehin sürdürdiler. Zîrâ ki, ol zümreye bezm-i meyde âdet, câriye sakilik itmek Moğolâne hareket idi. Eğerci ki, Arabşâh "Tahkiren meclise getürdi" dimişdir, hâlâ ki, hilâf-ı vâki yazmışdır. Şerefeddin Yezdi’de ve gayride bu hâl tahrir olunmamışdır.” (Gelibolulu 1997: 168-169; Anonim 1992: 51).

Benzer şekilde olayı kaydeden Anonim Tevârih-i Âl-i Osman’lar ve Gelibolulu Mustafa Âli eserinde Çağataylılarda eşinin sohbet ortamında kendi erkeğine içki sunmasının doğal bir adet olduğunu ve burada da uygulamanın aşağılama kastıyla yapılmadığını ifade ederler. Bunun yanında Gelibolulu Mustafa Âli, Mara’nın tahkiren meclise getirildiğini yazan tek kişinin Arabşah olduğunu da belirtmeyi ihmal etmemiştir.

İsmi ve telif tarihi kesin olarak bilinmeyen ancak en eski baskılarının 16. asırda yapıldığı tespit edilen bir yeniçeriye ait hatıratta ise Mara’nın Timur’a içki sunduğu Gelibolulu Mustafa Âlî’nin izahlarına benzer şekilde Timur’un iyi niyetine dair ifadeler eşliğinde verilir:

“Sultan Bayezid, Han’ın huzuruna götürüldü. Han, ona kendisinin biraz uzakta karşısında bir yerde durmasını emretti. Karısı Despina’yı dahi getirtti. Sonra, Despina’ya önünde durmasını ve kendisine [Timur] içki sunmasını emretti. Bunu yapmasının nedeni, sultan Bayezid’in böyle bir rezalete katlanması ve bir daha karısını savaşa beraberinde götürmemesi içindi. Kendisine kötülük yapmak istemiyor, bilakis kendisini bütün halkı ile birlikte memleketine salıvermeği düşünüyordu” (Bir Yeniçerinin Hatıratı 2003: 35).

Buraya kadar incelediğimiz kaynaklarda çıplaklıktan bahis olmadığı gibi hepsi yalnızca içki sunma hadisesine yer vermişlerdir. Kimileri bu içki sunma olayının tahkir amacıyla yapılmadığını yazarlarken 16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi ile başlayan süreçte kaynaklarla hâdisenin mahiyetinin değiştiği gözlenmektedir: “...Timur onun pek çok sevdiği karısını getirtti, emretti, elbisesinin dizlerinden baldırlarına kadar olan kısmını yırttılar” (Grekçe Anonim 1963: 106). Bu noktadan itibaren yapılan aktarmalarda içki sunma hadisesi ortadan kalkmış ve yerine çıplaklık ve tahkir eklenmiş görünmektedir. 16. asır

başlarında Theodoros Spandunis tarafından yazılan eserde birçok uydurma hikâye mevcut olduğu bilinmektedir.⁴ Kaynağın rivayetimizi ele alma ve en uç noktaya taşıma şekli ise hayli ilginçtir. Rivayetin naklinden birkaç satır yukarıda Timur'un soyluluğundan büyüklüğünden bahseden yazar bir anda onun ulu ve soylu karakterine yakışmayacak bir şey yaptığını özellikle belirterek onun yanlış şekilde ülkesine geri dönüp bir zafer alayı tertiplemediğini anlatır. Ardından: “...Kafes içindeki Bayezid’de getirildi. Sonra [Timur] ulu ve soylu karakteriyle bağdaşmayan bir şey yaptı. Yıldırım’ın yanı sıra esir aldığı karısını getirtip giysilerini, kadının edep yerleri görünecek şekilde göbeğine kadar parçalattı, onu hizmetçi gibi kullandı ve konuklarına yemek servisi yaptırdı” (Spandunis 2015: 50) rivayetine yer verir. Burada da görüldüğü üzere iki anlatım tezat teşkil eder, üstelik içki servisi olayı da yemek sunma olayına dönüşür.⁵

Aynı yüzyıl kaynak yazarlarından Hoca Sâdeddin’in eserinde de Emîr Timur’un düzenlediği ve Bayezid’inde katıldığı bir işret meclisinden söz edilmesine rağmen Mara’nın ya da Bayezid’in haremının bu eğlenceye iştiraki ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır (Hoca Sadeddin 1279: 185-186).

Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı* adlı eserinde Mehliça şeklinde işret ettiği Mara’nın Bayezid üzerindeki olumsuz tesirlerini ifade etmekle birlikte şarap sunma hadisesinden bahsetmez. İsmail Hakkı Uzunçarşılı *Osmanlı Tarihi*, İsmail Aka *Timur ve Devleti* ve İsmail Hami Danişmend de *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* adlı eserinde bu hususta herhangi şey söylemezler. Çağatay Uluçay ise *Padişahların Kadınları ve Kızları* isimli eserinde bu rivayeti bir söylenti olarak nitelemekle birlikte yer verir. Mustafa Cezar ve Zinkeisen’de Mara’nın içki sunmasını çıplaklıktan bahsetmeyerek doğru olarak kabul eder (Uluçay 2011: 24; Cezar 2010: 210; Zinkeisen 2011: 293). Gibbons hadiseye Mara’nın Emîr Timur’a çıplak şekilde içki sunmaya mecbur bırakılması şeklinde eserinde yer verir (Gibbons 1998: 210). Hammer, şarap ikram edilen bir toplantının varlığını kabul ederken bu toplantıya Mara’nın katılımı ile ilgili bir bilgi vermez. Lamartine ise Emîr Timur’un Mara’ya çok saygılı davrandığını ifade eder (Lamartine 1991: 144; Hammer 1992: 373). Fuad Köprülü, “Yıldırım Bayezid’in Esareti ve İntiharı Hakkında ve Yıldırım Bayezid’in İntiharı Hakkında” isimli makalelerinde Bayezid’i intihara sürükleyen psikolojik sebepler arasında şarap sunma hadisesine yer verdiklerini belirtir. (Köprülü 1937: 602). Feridun Emecen ise “İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan” adlı makalesinde olayı dedikodu olarak niteledikten

⁴ Bu sebeple Franz Babinger Spandunis’i “pek güvenilir değil”, “her zaman güvenilir değil” ve “sıklıkla abartmaya meraklı” diye nitelemektedir (Spandunis 2015: 22).

⁵ Spandunis’in rivayetimize yer veren Chalkokondyles ve Konstantin Mihailoviç’i okumuş olabileceğine dair bk. Spandunis 2015: 17,20.

sonra XVI. asırda sarsılmaz güç gibi görünen Osmanlıların atasının vaktiyle düştüğü duruma vurgu yaparak bir ölçüde Türk tehdidini kendi kamuoyunun muhayyelisinde hafifletme çabası olarak değerlendirir (Emecen 2014: 79).

Timurlu kaynakları ve Hoca Sâdeddin'in eseri hariç tutulacak olunursa, Kütahya'daki eğlenceyle ilgili bilgi veren kaynaklarda Mara'nın eğlenceye katılması ve bunun Bayezid'i üzüntüye sürükleyecek bir mahiyette geliştiği ortak bir unsur olarak karşımıza çıkar. Ancak bunun mahiyeti noktasında bir ayrımın olduğu anlaşılmaktadır. *Anonim Tevarih-i Ali Osman'lar*, Gelibolulu ve Tagrıberdi'nin eserinde, Mara, eşi Bayezid'e içki sunar halde tasvir edilirken, rivayette ilk hali ile değinen İbni Arabşah, Chalkokondyles ve ismi bilinmeyen bir yenicinin hatıratında bizzat Emîr Timur'a içki takdim ederken gösterilir. Grekçe Anonim Osmanlı Tarih ve Teodoros Spandunis'teki tasvirler ise gerçek dışı bir şekilde yazarların farklı bir hissiyat içinde kaleme aldığı satırlardan oluşur ve hiçbir şekilde muteber bir tarafı yoktur. Bunlar arasından İbni Arabşah'ın kaydının, eserinin diğer pek çok yerinde karşımıza çıktığı gibi, kendisini ve ailesini zorla Şam'dan süren Emîr Timur ile "hesaplaşma"⁶ isteğinin gölgesinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Hadiseleri benzer şekilde aktaran Yeniçerinin Hatıratı'ndaki kayıtların ise, kaynak eserin çok sonraki yıllarda yazılmasından ötürü gerçeği değil de daha çok söylentileri yansıttığını düşünüyoruz. Benzer husus Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi ve Theodoros Spandunis'teki bilgilerin temeli için de söylenebilir. Ancak bu iki eserde diğer kroniklerde karşılaşılmayan çıplaklık unsuru eklenmiş ve içki sunma olayı önemini yitirerek ortadan kalkmıştır. Bu durum eserlerdeki bilgileri, yazarlarının düşleri seviyesine indirir.

Biz ele aldığımız kaynaklar içerisinde, İbn Tagrıberdi, *Anonim Tevarih-i Ali Osman'lar* ve Gelibolulu'nun anlattığı şekilde Mara'nın Bayezid'in da bulunduğu bir eğlence meclisinde huzura getirildiğine ve ardından da Çağataylılarda doğal sayılan bir adet olarak Emîr Timur'dan eşi Sultan Bayezid'e içki sunma emri aldığına inanıyoruz. Bunlardan *Anonim Tevarih-i Ali Osman'lar* ve Gelibolulu'nun eseri birer Osmanlı kaynağı olmaları itibari ile hadiseleri hafifleterek anlattıkları ileri sürülebilecekse de anlatının benzer şekilde İbn Tagrıberdi tarafından da aynı şekilde aktarılması, hadisenin bu şekilde cereyan ettiğinden başka şekilde izah edilemez. Öte yandan konuya Emîr Timur'un esir ettiği diğer hanedan mensubu hanımlara gösterdiği muamelelere bakarak da yaklaşmak mümkündür. Bu önemli şahsiyetlerin savaş sonrası Emîr Timur esaretinde ge-

⁶ İbni Arabşah'ın Emîr Timur hakkında daima kin ve nefret dolu hissiyatı nedeniyle hükümlere bakılmayarak, ifadenin tesirinde kalmadan tarafsız bir gözle Emîr Timur'un hayatını ve zaferlerini anlatan *Zafername*'lerle karşılaştırılarak okunması gerektiği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kafesoğlu 2001: 700-701.

çen süreçte karşılaştıkları muamele bize Mara'nın akıbeti hakkında da bir fikir verecektir.

Emîr Timur'un gerek kendisinin gerekse oğul ve torunlarının yaptıkları evliliklere özel bir önem verdiği, bu evlilikleri yaparken gelinin nesebini göz önünde bulundurduğu bilinmektedir (Yüksel 2010b: 2048). Bu noktada birçok Osmanlı kroniği ve Yezdî'nin Bayezid'in Mara'dan olma büyük kızı ile Emîr Timur'un torunu Ebu Bekir Mirza'nın evlendirildiği veya söz kesildiğinden bahsetmeleri konumuz açısından önemlidir (Yezdî 2013: 397; İdrîs-i Bitlisî t.y.: 143; Hoca Sadeddin 1279: 186; Müneccîmbaşı 1995: 143). Böylece iki hanedan akraba duruma gelmektedir ki bu Emîr Timur tarafından Osmanlı Hanedanına değer verildiğinin açık bir göstergesidir. Bundan başka Yezdî ve el-Hüseynî, Emîr Timur'dan hakaret görmek bir yana o zamana kadar Hıristiyan kalan Mara'nın Emîr Timur'un yüzü suyu hürmetine Müslüman olduğunu ve Bayezid'in yanına gönderildiğini ifade etmektedirler (Yezdî 2013: 398; el-Hüseynî 2011: 33).

Emir Timur, 1393'de Bağdad üzerine yürüdüğünde en büyük düşmanlarından birisi olan Ahmed Celayir'in tüm hanımlarını⁷ (Yezdî 2013: 222), Ankara Savaşı sonunda Şehzade Mustafa'nın nişanlısı olan Ahmed Celayir'in kızını (Yezdî 2013: 396), sefer dönüşünde yine büyük rakiplerinden Kara Yusuf'un hanımını (Yezdî 2013: 422) esir almıştır. Ancak bu hanımlara Emîr Timur'un kötü muamele ettiğine dair kaynaklarda bilgi yoktur. Kaynaklar Kara Yusuf'un oğlu Yar Ali ve Celayir Ahmed'in oğlu Nur el-Verd'in ise Emîr Timur ve torunlarının elinde uğradıkları feci son hakkında bilgiler verirler (el-Hüseynî 2011: 40-41; Yezdî 2013: 422-423). Buna göre Emîr Timur'un, hanımları, bir cezalandırma aracı olarak görmediği düşünülebilir. Aksi halde Emîr Timur'un hışmından bu hanımların, Mara'dan daha azına maruz kalmayacakları açıktır.

Görüldüğü üzere Şâm'deki sıradan bir eğlence noktasından yola çıkarak, olayın içerisine Bayezid'in haremni de katarak geliştiren ve önceki kaynaklarda mevcut olmayan bu rivayeti diğer kaynaklara aktaran en eski kronik yazarı İbni Arabşah'tır. Bununla birlikte küçük yaşlarda iken ailesiyle birlikte Şâm'da esir edilerek Türkistan'a götürülmesi nedeniyle Emîr Timur'a son derece olumsuz bakan ve eserinde objektif olamayan müellifin ifadeleri burada da şüpheyile karşılanmalıdır. 1412'de Osmanlı ülkesine geçerek Çelebi Mehmed'in yanına gelen İbni Arabşah, onun musâhibi ve şehzade hocası olarak Çelebi'nin ölümüne kadar (1421) Osmanlı hizmetinde kalmıştır. İnalçık'ın ifadesine göre bu süre zarfında müellif Bayezid ve Emîr Timur hakkındaki Osmanlı rivayetlerini duymuş ve eserine nakletmiş görünmektedir (İnalçık 2016: 155).

⁷ Bu noktaya dikkatimizi çeken Yrd. Doç. Dr. Ali Rıza Yağlı'ya teşekkür ederim.

Ancak bize göre İbni Arabşah öncesinde bu rivayetlere yer veren her hangi bir Osmanlı kaynağı bulunmaması nedeniyle tersi şekilde bu rivayetlerin İbni Arabşah tarafından uydurulmuş ve Osmanlı kaynaklarına geçmiş olması da muhtemeldir. 1421’de vatanı olan Şam’a dönen müellif, 1438’de Mısır’a geleerek, İbn Tagrıberdi ile yakınlık kurmuş ve eserlerinden ona parçalar okumuştur (Kafesoğlu 2001: 699). Muhtemelen İbn Tagrıberdi’nin eserine Mara hakkında rivayet bu yolla geçmiştir. Konuyu bu kaynaklardakine benzer şekilde nakleden *Anonim Tevârih-i Âli Osman*’lar, Gelibolulu Mustafa Âli, geniş ölçüde Türk kaynaklarından yararlandığını bildiğimiz Chalkokondyles ve *Bir Yeniçeri’nin Hatıratı*’da kendilerinden önce yazılan bu eserlerden etkilenmişlerdir. Rivayete değinen içeriklerinde yer alan birçok hayalî unsurlarla dikkat çeken 16. Yüzyılda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi ve Theodoros Spandunis’in eserleri ise kendilerinden önceki eserlerde konu ile alakalı nakledilenleri daha da abartarak, olaya yarı çıplaklığı ve çıplaklığı da ekleyerek, içki sunma olayını ise ortadan kaldırmak suretiyle hadiseyi en uç noktaya taşımış kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Netice olarak Emîr Timur’un değer vererek dünürlük münasebeti kurduğu, akraba olduğu bir hanedanın üyesine karşı onları küçük düşürecek bir davranışta bulunması mantıklı gelmemektedir. Ayrıca ilgili rivayete ilk kez yer vermekle birlikte İbni Arabşah’ın kendisi dahi Emîr Timur’un, huzurunda başkasının haremını konuşmayı, diplomatik yazışmalarda ise kendi haremını söz konusu etmeyi hoş karşılamadığını ifade etmektedir. Emîr Timur’un en büyük düşmanları olan Celayir Ahmed’in hanımı ile kızına ve aynı şekilde Kara Yusuf’un hanımına her hangi bir kötü muamelede bulunduğuna dair kaynaklarda kayıt olmaması ve birçok kaynakta Çağatay âdetince kendi eşine içki sunmanın ayıp sayılmadığının ifade edilmesi Mara’ya bu mecliste en azından aşağılama kastıyla bir hareketin yapılmadığını göstermektedir. Bundan başka rivayetin İbn Arabşah ile ortaya çıkışı ile tespit edebildiğimiz kadarıyla en uç noktaya taşındığı Theodoros Spandunis arasında eklenen-çıkarılan unsurlar sebebiyle görülen mahiyet farkı da dikkat çekicidir ve rivayetin güvenilirliğini azaltan bir faktördür.

KAYNAKÇA

Ana Kaynaklar:

- 📖 *Anonim Tevârih-i Âli Osman*. Yay. F. Giese. Haz. Nihat Azamat. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1992.
- 📖 Âşıkpaşazâde. *Tevârîh-i Âli Osman*. Yay. Nihal Atsız. İstanbul: Türkiye, 1949.

- 📖 *Bir Yeniçerinin Hatıratı*. Çev. Yay. Haz. Kemal Beydilli. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı, 2003.
- 📖 Chalcocondylae. *Historiarum Libri Decem*. Immanuelis Bekkeri: Bonnae, 1843.
- 📖 El- Hüseyinî Ca'ferî b. Muhammed. *Târih-i Kebîr*. Çev. İsmail Aka. Ankara: TTK, 2011.
- 📖 Gelibolulu Mustafa Âlî. *Kitâbü't- Târih-i Kühü'l-Ahbâr*. Haz. Ahmet Uğur, Ahmet Gül, İbrahim Hakkı Çuhadar, Mustafa Çuhadar. Kayseri: Kayseri Üniversitesi, 1997.
- 📖 Grekçe Anonim. *16. yy.'da Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*. Haz. Şerif Baştav. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1973: 1373-1512.
- 📖 Hoca Sadeddin Efendi. *Tac'üt Tevarih 1*. İstanbul, 1279.
- 📖 İbn Kemal. *Tevârih-i Âl-i Osman IV. Defter*. Haz. Koji Imazawa. Ankara: TTK, 2000.
- 📖 İbn Tagrıberdi. *En-Nücûmu'z-Zâhire*. Çev. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge, 2013.
- 📖 İbni Arabşah. *Acaibu'l Makdur fi Nevaib-i Timur*. Çev. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge, 2013.
- 📖 İdrîs-i Bitlisî. *Heşt Bihîşt I-II*. Haz. Mehmet Karataş, Selim Kaya, Yaşar Barış. Ankara: Betav, (t.y.).
- 📖 Kostenekçi Konstantin. *Stefan Lazareviç: Yıldırım'ın Emrinde Bir Sırp Despotu*. Çev. Hüseyin Mevsim. İstanbul: Kitap, 2009.
- 📖 Müneccîmbaşı Ahmed Dede. *Camiü'd Düvel*. Haz. Ahmet Ağırakça. İstanbul: İnsan, 1995.
- 📖 Neşri Mevlana Mehmed. *Cihannüma*. Haz. Necdet Öztürk. İstanbul: Çamlıca, 2008.
- 📖 Oruç b. Âdil. *Oruç b. Âdil Tarihi Üç Osmanlı Tarihi*. Haz. Nihal Atsız. İstanbul: Ötügen, 2011.
- 📖 Salih Çelebi Celâl-zâde. *Hadîkâtü's-Selâtin*. Haz. Hasan Yüksel, H.İ. Delice. Ankara: TTK, 2013.
- 📖 Spandunis Theodoros. *Osmanlı Sultanları*. Çev. Necdet Balta. İstanbul: Kitap, 2015.
- 📖 Şâmî Nizameddin. *Zafernâme*. Çev. Necati Lugal. Ankara: TTK, 1986.
- 📖 Yezdî Şerefüddin Ali. *Zafernâme*. Çev. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge, 2013.

Araştırma-İnceleme Eserler:

- 📖 Aka, İsmail. *Timur ve Devleti*. Ankara: TTK, 1991.
- 📖 Cezar, Mustafa. *Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı 1*, Ankara: TTK, 1991.
- 📖 Deinmend, İ. Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi 1*. İstanbul: Türkiye, 1971.
- 📖 Emecen, Feridun M. "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Beyezid." *Osmanlı Araştırmaları*. XLII. (2014): 67-92.
- 📖 Gibbons, Herbert A. *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Ankara: 21. Yüzyıl, 1998.
- 📖 Hammer, Joseph Von. *Büyük Osmanlı Taihi 1*. İstanbul: Üçdal, 1992.
- 📖 İnalçık, Halil. *Has-bağçede 'Aş u Tarab*. 2. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür, 2016.
- 📖 Kafesoğlu, İbrahim. "İbni Arabşah." *Meb İA*. V/II. Eskişehir: Devlet Kitapları. (2001): 698-701.
- 📖 Keskin, Mustafa Çağhan. "Osmanlı Sarayı'nda Bir Sırp Prenses: Mileva Olivera Lazarevic." *Bilig* 82 (2017): 269-301.
- 📖 Köprülü M. Fuad. "Yıldırım Beyazid'in Esareti ve İntiharı Hakkında." *Belle-ten*. 1. 2 (1937): 591-603.
- 📖 Köprülü, M. Fuad. "Yıldırım Bayezid'in İntiharı Mes'elesi." *Belleten*. 7.27 (1943): 591-599.
- 📖 Lamartine. *Osmanlı Tarihi*. 2. Baskı. İstanbul: Toker, 1991.
- 📖 Pala, İskender. *Şah ve Sultan*. İstanbul: Kapı, 2012.
- 📖 Suçıkar, Tarkan. *Emir Timur Yıldırım Bayezid*. Ankara: Kripto, 2015.
- 📖 Uluçay, M. Çağatay. *Padişahların Kadınları ve Kızları*. İstanbul: Ötüken, 2011.
- 📖 Uzunçarşılı, İ. Hakkı. *Osmanlı Tarihi I*. 1. Baskı. Ankara: TTK, 2011.
- 📖 Yüksel, Musa Şamil. "Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı." *Tarih İncelemeleri Dergisi* XV.1 (2010a): 351-369.
- 📖 Yüksel, Musa Şamil. "Türk Kültüründe 'Levirat' ve Timurlularda Uygulanışı." *Turkish Studies* 5/3. (2010b): 2027-2058.
- 📖 Zinkeisen, J. W. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1*. Çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Yeditepe, 2011.